

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Gentrification en de terugkeer van middenklassegezinnen naar Amsterdam

Boterman, W.

Publication date

2014

Document Version

Final published version

Published in

Soort zoekt soort

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Boterman, W. (2014). Gentrification en de terugkeer van middenklassegezinnen naar Amsterdam. In J. Bakens, H. L. F. de Groot, P. Mulder, & C.-J. Pen (Eds.), *Soort zoekt soort: Clustering en sociaal-economische scheidslijnen in Nederland* (pp. 167-175). Platform 31. <http://www.platform31.nl/publicaties/soort-zoekt-soort>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

In de jaren zestig, zeventig en tachtig van de vorige eeuw trokken vooral middenklassehuishoudens met kinderen weg uit de grote steden van Nederland. Het gevolg van hun suburbanisatie was een groeiende verpaupering van grote delen van de negentiende-eeuwse en vroeg twintigste-eeuwse wijken, en toenemende etnische diversiteit van de stad.

De laatste vijftien jaar komen er steeds meer gezinnen met hoogopgeleide, meestal autochtone, ouders in de grote steden wonen. Dit proces van *family gentrification* is een relatief kleine maar belangrijke tegentrend, die in toenemende mate de sociale geografie van de grote steden beïnvloedt.

Voor een deel is deze ontwikkeling het gevolg van de bouw van eengezinswoningen, maar belangrijker is dat de vraag naar stedelijke woonmilieus onder deze huishoudens verandert. Die verandering wordt vooral beïnvloed door voorkeuren voor stedelijke voorzieningen en de verdeling en organisatie van werk- en zorgtaken tussen partners in huishoudens met kinderen.

15. Gentrification en de terugkeer van middenklasse-gezinnen naar Amsterdam

Willem Boterman

Universiteit van Amsterdam

Inleiding

In de jaren zestig, zeventig en tachtig van de vorige eeuw trokken vooral middenklassehuishoudens met kinderen weg uit de grote steden van Nederland. Deze migratie vanuit de centrale stad naar voorsteden kreeg in de loop van de jaren tachtig van de vorige eeuw ook steeds meer een etnische dimensie vanwege de aanwas van allochtone gezinnen in de steden en de uittocht van met name autochtone gezinnen naar groeikernen zoals Purmerend, Houten en Capelle aan den IJssel. Dat de bevolking van de grote steden vanaf halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw weer voorzichtig begon te groeien, was vooral toe te schrijven aan een positief internationaal migratiesaldo. Het gevolg van suburbanisatie van de middenklasse was een groeiende verpaupering van grote delen van de negentiende-eeuwse en vroeg-twintigste-eeuwse wijken. Bovendien werd de stad ook in toenemende mate etnisch divers. Met name in de goedkope delen van de

binnensteden groeide het aandeel niet westerse migranten aanzienlijk. Grote delen van de zogenoemde negentiende-eeuwse gordel in Amsterdam, zoals de Pijp en Oud-West, werden in toenemende mate bewoond door Turkse, Marokkaanse en Surinaamse eerste- en tweedegeratiemigranten.

Deze ontwikkelingen leidden ertoe dat het autochtone middenklassegezin voor een groot deel uit de grote steden verdween. Ondanks dat er altijd enclaves zijn gebleven van autochtone gezinnen in de traditionele duurder gezinsbuurten zoals Kralingen in Rotterdam en Oud-Zuid in Amsterdam, zijn de gezinnen in de steden in meerderheid allochtoon. De suburbane gemeentes rond de grote steden zijn, net als in andere westerse stedelijke contexten, de belangrijkste vestigingslocaties geworden voor autochtone middenklasse-gezinnen.

Figuur 1: Concentraties gezinnen in Amsterdam 1996 (geel) en 2012 (paars)

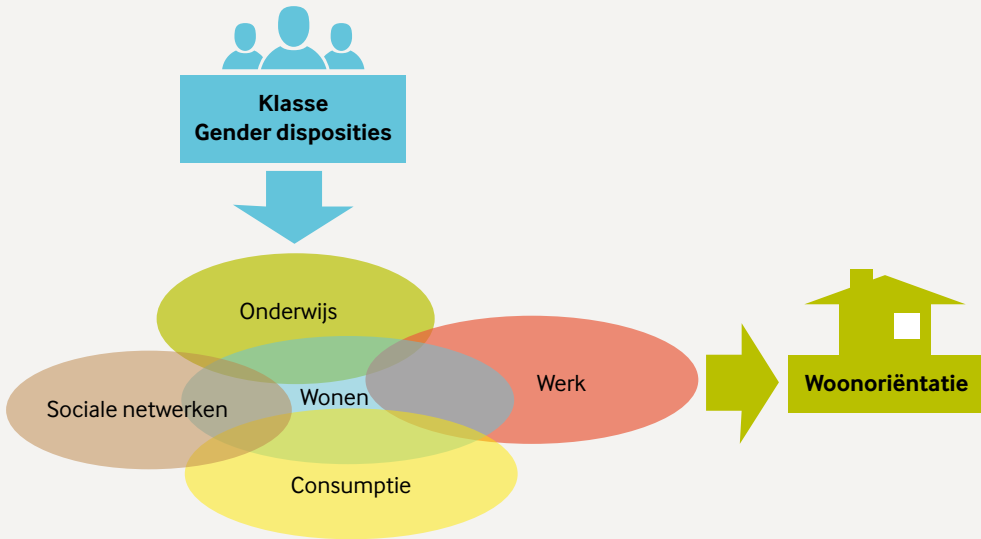

Figuur 2: Concentraties autochtone kinderen in Amsterdam in 1998 (geel) en 2012 (paars)

Bron: Stadsmonitor UvA (2013).

Figuur 3: Conceptuele voorstelling van zaken

Toch is er de laatste vijftien jaar een relatief kleine maar belangrijke tegentrend waarneembaar. Kwamen er eerst in de architectonisch meest aantrekkelijke en centraal gelegen buurten in met name Amsterdam en Utrecht steeds meer jonge hoogopgeleide huishoudens wonen, inmiddels is er reden om aan te nemen dat de *gentrification* van binnensteden niet alleen wordt gedragen door alleenstaanden en tweeverdieners zonder kinderen, maar dat gezinnen met hoogopgeleide, meestal autochtone, ouders hierin ook een rol vervullen (zie Figuur 1). Dit proces van *family gentrification* (Karsten, 2003 en 2007, Boterman e.a., 2010) is een tamelijk bescheiden fenomeen, maar het beïnvloedt wel in toenemende mate de sociale geografie van de grote steden. Voor een deel is deze ontwikkeling het gevolg van veranderingen in het aanbod in de woningvoorraad, vooral de bouw van eengezinswoningen op locaties zoals IJburg (zie de cirkel in Figuur 1). Desalniettemin moet de verklaring voor de groei van vooral autochtone middenklassegezinnen in Amsterdam vooral gezocht worden in een veranderende vraag naar woningen cq. woonmilieus. Deze ontwikkeling hangt samen met de manier waarop het krijgen van kinderen invloed heeft op de positie van middenklassehuishoudens in werk, consumptie, onderwijs, wonen en sociale netwerken. De invloed van ouderschap is voor huishoudens verschillend en de manier waarop de positie van het huishouden en de verhoudingen binnen het huishouden verschuiven, worden bepaald door 'genderdisposities' en sociale klasse, geworteld in wat Bourdieu (1984) de habitus noemt. Figuur 3 geeft deze mechanismen weer.

Sociale klasse en *gentrification*

In het werk van onder andere Savage (2005, 2011), Butler en Robson (2001, 2003), Bridge

(2006) en Watt (2009) is overtuigend beargumenteerd dat de hoeveelheid economisch, cultureel en sociaal kapitaal, de habitus, samenhangen met woonoriëntatie. De auteurs spreken hier over klassenfracties binnen de middenklasse die hun eigen specifieke woonoriëntatie hebben. In dit verband merken Savage e.a. (2005, p. 9) op dat: "*people are comfortable when there is a correspondence between habitus and field, but otherwise people feel ill at ease and seek to move – socially and spatially*". Buurten kunnen worden opgevat als velden, waarin mensen zich letterlijk en figuurlijk thuis kunnen voelen. De mate waarin een buurt 'past' is echter niet een statisch gegeven. Voor middenklassehuishoudens, de *gentrifiers*, is het krijgen van kinderen een cruciaal moment waarop de overeenstemming tussen hun woonomgeving, de buurt en hun habitus niet langer vanzelfsprekend is. Sommige aspecten van hun leven zoals de consumptie van stedelijke voorzieningen zoals bepaalde restaurants of clubs worden minder belangrijk, terwijl woonomgeving en de woning zelf een grotere rol gaan spelen. Ook verandert de positie op de arbeidsmarkt (zie hierna) en speelt ook de toegang tot kinderopvang en later een goede school een rol. Veel nieuwe middenklassegezinnen verhuizen dan ook - op zoek naar meer ruimte, een tuin en een rustiger en veiliger woonomgeving. Andere gezinnen blijven juist wel stedelijk wonen omdat zij op verschillende manieren (werk, vrienden, identiteit) aan de stad gebonden zijn. De manier waarop de woontrajecten van middenklassehuishoudens gaan divergeren, is gedeeltelijke verbonden met hun kapitaaloriëntatie.

Uit onderzoek (Boterman, 2012 en 2013) is gebleken dat huishoudens met relatief veel cultureel kapitaal¹ vaker in de stad blijven wonen dan huishoudens met minder cultureel

kapitaal. Binnen de cultureel-plus groep bepaalt de mate van economisch kapitaal vervolgens welke buurten betaalbaar zijn. Ondanks dat er individuele verschillen bestaan, lijkt het algemene beeld te zijn dat economisch en cultureel kapitaalkrachtige huishoudens zich vestigen in de klassieke middenklasse-gezinsbuurten van de stad zoals Watergraafsmeer, Oud-Zuid en ook het Oostelijk Havengebied (zie gebied 1 in Figuur 4). De minder economisch sterke huishoudens met relatief veel cultureel kapitaal vestigen zich óf in ontluikende *gentrification*-buurten zoals Westerpark en De Baarsjes en sluiten met name compromissen in termen van ruimte (gebied 2), of ze vestigen zich in buurten als Tuindorp Oostzaan (gebied 3) waar bijna nog geen middenklassegezinnen wonen. Een tussenpositie is weggelegd voor de Vinex-locaties zoals IJburg waar zich verschillende typen middenklassegezinnen lijken te vestigen (gebied 4).

172

Taakverdeling en *gentrification*

Behalve een kapitaaloriëntatie is de toename van tweeverdieners een andere belangrijke verklaring voor de stijgende belangstelling voor stedelijk wonen (Bondi, 1991, 1999, Warde, 1991). Het werk van Karsten (2003, 2007) laat zien dat middenklassegezinnen in Rotterdam en Amsterdam stedelijk blijven wonen omdat dit het gemakkelijker maakt om zorg en twee carrières te combineren. De Meester e.a. (2011) toonden aan dat stedelijkheidsgraad en relatief gelijke taakverdeling tussen partners binnen gezinshuishoudens positief samenhangen.

Uit analyse van woonlocaties van gezinshuishoudens met jonge kinderen met ten minste één werkende partner (middenklasse en andere groepen samen) in Amsterdam blijkt dat er een duidelijk ruimtelijk patroon bestaat:

symmetrische huishoudens, dat wil zeggen huishoudens waarin het aantal gewerkte uren tussen partners minder dan acht uur verschilt, vestigen zich vooral in buurten in de centrale delen van de stad. Met name in *gentrification*-wijken en de meer gevestigde middenklassebuurten zoals Middenmeer en het Oostelijk Havengebied hebben een relatief groot aandeel huishoudens waar het verschil tussen het aantal gewerkte uren tussen man en vrouw weinig verschilt.

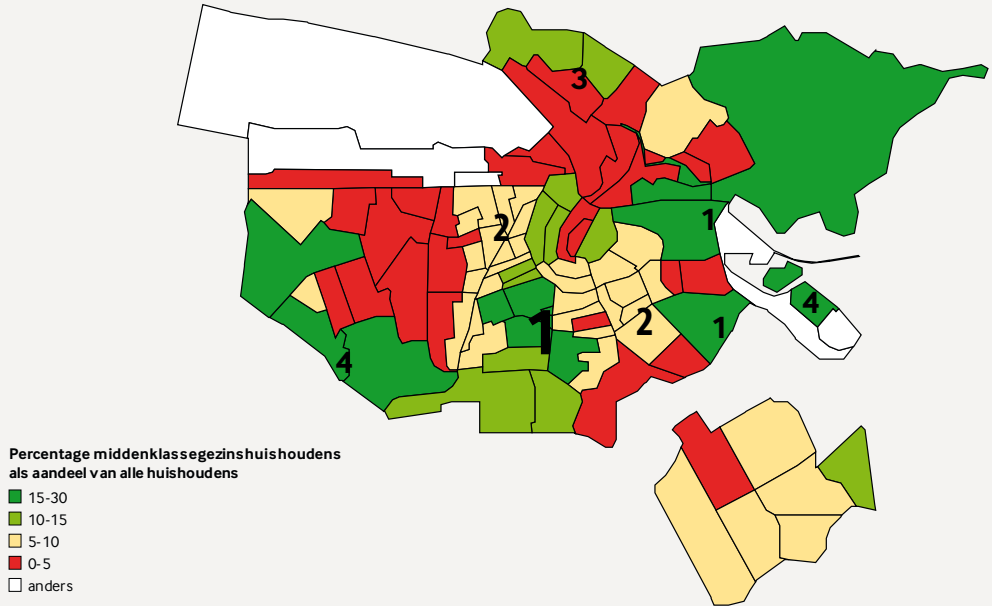
Uit eigen enquête- en interviewdata blijkt dat onder de hoogopgeleide gezinnen een relatief gelijke taakverdeling de norm is. De meerderheid verdeelde betaalde en onbetaalde taken gelijk, waarbij er meestal voor een vierdaagse werkweek werd gekozen door beide ouders. Vaak was deze verdeling de uitkomst van een 'onderhandeling' waarin het voortzetten van de carrière van beide partners een eis was, maar tegelijkertijd dat een volle week in de opvang te veel was voor jonge kinderen. Het combineren van zorg en werk in een relatief gelijke verdeling moest bovendien niet leiden tot een te grote aanslag op het tijdsbudget van de ouders. De woon-werkafstand werd door de meeste gezinnen geminimaliseerd. Huishoudens waarin de moeder thuis bleef of een relatief kleine deeltijd baan behield kwamen vooral voor onder de suburbaniserende huishoudens.

Conclusie

De toename van middenklassegezinnen is nauw verbonden met de *gentrification* van Amsterdam. De toegenomen vraag naar centraal stedelijk wonen van de nieuwe middenklasse heeft tot gevolg dat niet alleen in ruimtelijke zin *gentrification* in steeds meer buurten voorkomt en uitdijt, maar ook dat huishoudens vaker in de stad blijven wonen. Een grote groep van de *gentrifiers* vertrekt op

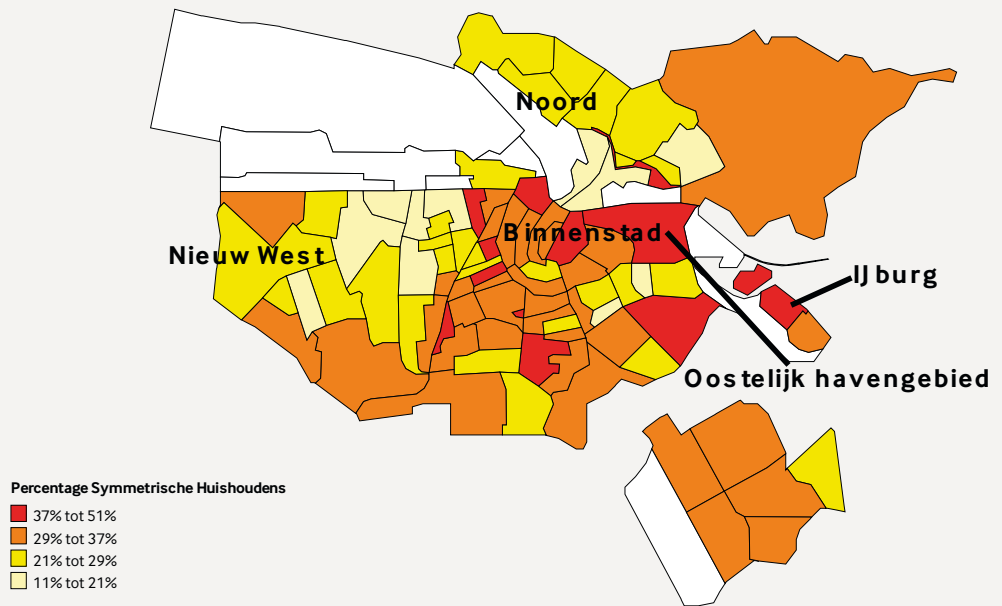

Figuur 4: Middenklassegezinnen in Amsterdam

Bron: WIA (2007)

Figuur 5: Aandeel symmetrische gezinshuishoudens als percentage van alle gezinshuishoudens met twee partners waarvan er ten minste één in loondienst is in Amsterdam

Bron: SSB (2008)

het moment dat er kinderen komen, maar een groeiende groep blijft. Ze hebben hun sociale netwerken in de stad, ze werken vaak in de stad en hechten aan de consumptie van bepaalde stedelijke voorzieningen. Tweeverdienende middenklassegezinnen zijn daarmee steeds vaker ook de actoren in upgraderingsprocessen van buurten. Hun toename is behalve een kwestie van vraag naar woningen sterk afhankelijk van de aanbodzijde van de woningmarkt. De nieuwbouw binnen de stad en ook de toename van koopwoningen heeft deze toename voor een deel gefaciliteerd. Of deze trend doorzet is afhankelijk van verschillende factoren. Allereerst is de stagnatie van de bouwproductie en van de woningmarkt in het algemeen van belang. Voorlopig houdt de stagnatie juist gezinnen in de stad die eigenlijk willen suburbaniseren. Tegelijkertijd is de liberalisering van huur en de verkoop van huurwoningen een factor gebleken die middenklassegezinnen in de grote steden faciliteert (zie Boterman en Van Gent, 2013 te verschijnen). Toekomstig beleid voor de woningmarkt in de stad, maar ook in de regio zal dus voor een deel bepalen in hoeverre deze trend doorzet. De liberaliseringskoers die is ingezet zal, wanneer deze doorgaat, de *gentrification* van Amsterdam verder stimuleren en daarmee het reservoir aan middenklassegezinnen doen aanzwellen. *Family gentrification* zal dan een steeds algemener fenomeen worden.

Literatuur

- Bondi, L., *Gender, class and gentrification: enriching the debate*, Environment and Planning D, 7, pp. 261-282, (1999).
- Bondi, L., *Gender divisions and gentrification: A critique*, Transactions of the Institute of British Geographers, 16, pp. 190-198, (1991).
- Boterman, W.R., L. Karsten en S. Musterd, *Gentrifiers settling down? Patterns and trends of residential location of middle-class families in Amsterdam*, Housing Studies, 25, pp. 693-714, (2010).
- Boterman, W.R., *Residential mobility of urban middle classes in the field of parenthood*, Environment and Planning A, 44, pp. 2397-2412, (2012).
- Boterman, W.R., *Dealing with diversity: Middle-class family households and the issue of 'black' and 'white' schools in Amsterdam*, Urban Studies, 50, pp. 1130-1147, (2013).
- Boterman, W.R. en W.P.C. van Gent, *Housing liberalisation and gentrification; the social effects of tenure conversions in Amsterdam*, Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, (2013, te verschijnen).
- Bourdieu, P., *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, Routledge, London, (1984).
- Bridge, G., *It's not just a question of taste: gentrification, the neighbourhood and cultural capital*, Environment and Planning A, 38, pp. 1965-1978, (2006).
- Butler, T. en G. Robson, *London calling, the middle classes and the Remaking of Inner London*, Berg, Oxford, (2003).
- Butler, T. en G. Robson, *Social capital, gentrification and neighbourhood change in London: A comparison of*

three South London neighbourhoods, *Urban Studies*, 38, pp. 2145-2162, (2001).

De Meester, E., C.H. Mulder en A. Zorlu, *The residential context and the division of household and childcare tasks*, *Environment and Planning A*, 43, pp. 666-682, (2011).

Karsten, L., *Housing as a way of life*, *Housing Studies*, 22, pp. 83-98, (2007).

Karsten, L., *Family gentrifiers: Challenging the city as a place simultaneously to build a career and to raise children*, *Urban Studies*, 40, pp. 2573-2584, (2003).

Savage, M., G. Bagnall en B.J. Longhurst, *Globalization and Belonging*, Sage, London, (2005).

Warde, A., *Gentrification as consumption: issues of class and gender*, *Environment and Planning D*, 9, pp. 223-232, (1991).

Watt, P., *Living in an oasis: Middle class disaffiliation and selective belonging in an English suburb*, *Environment and Planning A*, 41, pp. 2874-2892, (2009).

-
- 1 Cultureel kapitaal is gedefinieerd in relatieve termen binnen de onderzochte groep. De score is bepaald door een combinatie van opleidingsniveau en type opleiding van beide partners, abonnement op kwaliteitskranten, politieke voorkeur, bezoek aan culturele instellingen en type beroep (cultureel/creatief).